

## DOMINGU III TEMPU KUAREZMA – TINAN A

### Tema

Maromak nia Liafuan ne'ebé ohin propoin mai ita afirma katak, ita-nia Maromak horik nafatin ho ita iha ita-nia dalan iha istória no Nia de'it mak oferese mai ita orizonte ida moris rohan-laek nian, realizasaun nakonu, ksolok.

*Leitura dahuluk* hatudu oinsá Jahwéh akompañia ebreu sira nia dalan iha rai-fuik maran Sinai nian no oinsá, iha momentu sira krize nian, hatán ba nesesidade sira nia Povu nian. Kuadru ne'e revela pedagogia Maromak nian no fó mai ita xave atu komprende Maromak nia lójika, hatudu iha ain-hakat ida-idak istória salvasaun nian.

*Leitura daruak* repete, ho liafuan seluk, hanorin husi leitura dahuluk: Maromak akompañia ninia Povu iha nia dalan iha istória; no maski salan no infidelidade, nia insiste atu oferese ba nia Povu – ho forma gratuita no inkondisionál – salvasaun.

*Evanjellu* mós la dook husi temátika ne'e... Nia garante ita katak, liuhusi Jezús, Maromak oferese ba ema ksolok. Ema ne'ebé simu Maromak nia don no aseita Jezús nu'udar “mundu nia maksoi'k” sai Ema Foun, ne'ebé moris iha Espíritu no la'o ba hasoru moris nakonu no definitivu.

### LEITURA I – Ex 17,3-7

Testu ohin nian pertense ba “tradisaun sira kona-ba libertasaun” (kf. Ex 1-18), katak ebreu sira sai husi moris atan iha Ejitu no la'o iha rai-fuik maran Sinai nian (liuhusi Jahwéh no nia atan Moisés nia hahalok).

Ita iha rai-fuik Sinai nian. Importante iha ne'e la'ós define enkuadramentu jeográfiku ho modu ezatu: buat ne'ebé katekista sira Israel nian hakarak mak halo katekeze ida kona-ba Maromak libertadór, ne'ebé lori Povu husi rai moris-atan nian ba rai liberdade nian.

Ba Moisés no grupu ne'ebé halai husi Ejitu, buat ne'ebé problemátiku mak oinsá moris iha rai-fuik ida hanesan Sinai. Ema la'o-rai sira/beduínu sira hatene oinsá buka bee atu bele moris, no karik modu ida mak hanesan ohin propoin mai ita iha ita-nia leitura... Iha rai-fuik maran Sinai nian ita hetan fatuk balun ne'ebé absorve bee, no bainhira fera fatuk sira ne'e bele aproveita bee iha fatuk nia laran. Keta karik buat ruma hanesan ne'e mak akontese ho ebreu sira no husik hela memória iha Povu? Karik; maibé buat ne'ebé importante mak Israel haree iha faktu ne'e sinál Maromak libertadór nia prezensa no domin.

### MENSAJEN

Epizódiu ne'e mak epizódiu paradigmátiku, ne'ebé reproduz esperiénsia no difikuldade sira Maromak nia Povu hasoru iha ninia dalan istóriu iha rai-fuik maran.

Husi kedas Povu halai husi Ejitu to'o fatin ne'e (Massa/Meribá) Jahwéh manifesta nia domin ba Israel ho modu oiain... Iha epizódiu pasajen husi tasi (kf. Ex 14,15-31), iha epizódiu bee moruk ne'ebé nakfilak ba bee midar (kf. Ex 15,22-27), iha epizódiu maná no manu kodornís (kf. Ex 16,1-20), Maromak hatudu ninia empenhu atu lori ninia Povu ba liberdade no atu nakfilak esperiénsia mate nian iha esperiénsia moris nian... Jahwéh hatudu, laho dúvida, katak nia empenha an ba ninia Povu nia salvasaun. Loloos depoizde esperiénsia sira-ne'e,

Israel labele laran rua-rua kona-ba Maromak nia hakaran atu salva no kona-ba ninia projetu libertasaun nian.

Maibé la'ós buat ne'e mak akontese. Iha difikuldade nia oin, Povu haluha buat hotu ne'ebé Jahwéh halo tiha ona no laran rua-rua kona-ba Maromak nia objetivu sira. Falta konfiansa ba Maromak (“Na’i horik eh lae iha ita leet?” - vers. 7) lori ba dezesperu no ba revolta. Povu haksesuk malu ho Moisés (naran “meribá” mai husi liafuan abut “rib” – “tama iha konfliktu”) no sadik Maromak atu klarifika, liuhusi jestu espetakulár ida, Nia husi parte ne'ebé loos (naran “massa” mai husi liafuan abut “nsh” – “tenta”, iha sentidu “provoka”). Sira akuza Maromak katak Nia soi projetu mate nian, maski dala barak, Nia hatudu katak ninian mak projetu ida moris no liberdade nian. Afinál, depoizde prova barak, Israel seidauk halo esperiénsia loloos fiar nian: nia la aprende atu konfia iha Maromak no atu saran nia an iha Na’i nia liman.

Maromak, hasoru Povu nia ingratidaun no kuran konfiansa ho pasiénsia. Nia hatán dala ida tan ba Povu nia nesesidade hodi oferese bee ne'ebé haraik moris. Ba lia-husu “Na’i horik eh lae iha ita leet”, Maromak hatán ho prova katak nia horik duni ho sira.

Israel no fiar-na'in tomak simu konvite atu la haluha lialoos definitivu ne'e: Na’i mak Maromak ne'ebé horik nafatin iha ninia Povu nia dalan istóriku hodi oferese ba nia, moris no salvasaun iha ninia ain-hakat hotu.

## **LEITURA II – Rom 5,1-2.5-8**

Bainhira hakerek ba sarani sira iha Roma, Paulo remata daudaun ninia viajen misionária datoluk no prepara an atu bá Jerusalém. Apóstolu Paulo sente katak nia remata ona ninia misaun iha lorosa'e (kf. Rom 15,19-20) no hakarak lori Evanjellu ba sikun seluk mundu nian, katak loromonu. Paulo aproveita okaziaun atu kontakta comunidade Roma nian no apresenta problema prinsipál ne'ebé mosu (problema unidade entre sarani husi judeu no jentiu sira). Ita iha tinan 57 eh 58.

Paulo aproveita atu hateten ba sarani sira husi Roma no sarani tomak katak Evanjellu tenke halibur no halo sarani sira sai ida de'it, lahó distinsaun entre judeu, gregu eh romanu. Atu sobu ideia superioridade nian (liuliu judeu sira ne'ebé hanoin katak salvasaun liuhusi kumpre Lei Moisés nian), Paulo nota katak ema hotu moris iha salan laran (kf. Rom 1,18-3,20) no katak “Maromak nia justisa” mak haraik moris ba hotu, lahó distinsaun (kf. Rom 3,1-5,11). Iha testu ohin nian, Paulo refere ba Maromak nia hahalok, liuhusi Jezús Kristu no Espíritu Santu, iha sentidu atu “justifika” ema hotu.

### *MENSAJEN*

Iha linguajen bíblika, justisa mak konseitu la'ós de'it jurídiku, maibé liuliu relasionál. Justisa define fidelidade ba an rasik, ba maneira an rasik nian no ba kompromisu sira asume ona iha ámbitu relasaun ida nian. Se Jahwéh hatudu an iha istória ninia Povu nian nu'udar Maromak laran-di'ak/bondade nian, laran-sadia nio domin nian, hateten katak Maormak mak justu la signifika katak Nia aplika mekanizmu legál sira bainhira ema kontra regra sira; maibé signifika katak, laran-di'ak, laran-sadia no domin Maromak nian sei hatudu iha sirkunstánsia hotu, maski ema la tuir hahalok loos. Paulo, bainhira ko'alia kona-ba ema justifikadu, nia ko'alia kona-ba ema maksalak ne'ebé, hodi inisiativa Maromak nia domin no laran-sadia, simu sentensa grasa nian ne'ebé salva nia husi salan no haraik ba nia, ho modu totalmente gratuitu, asesu ba salvasaun. Presiza de'it atu ema hakohak/simu ho haraik an no konfiansa, grasa ida ne'ebé la depende ba ninia méritu sira no entrega an tomak iha Maromak nia liman. Ema ne'e, objetu grasa Maromak nian, mak kriatura foun (kf. Gal 6,15): ema ida moris hi'as

ba moris foun (kf. Rom 6,3-11), moris husi Espíritu (kf. Rom 8,9.14), Maromak nia oan no simu liman-rohan hamutuk ho Kristu (kf. Rom 8,17; Gal 4,6-7).

Rezultadu sá de'it mak mai husi asesu salvasaun nu'udar Maromak nia don?

Uluknanai, dame (vers. 1). Dame ne'e la'ós iha sentidu psikolójiku (hakmatek, serenidade), la'ós mós iha sentidu polítiku (la iha funu), maibé iha sentidu teolójiku, katak relasaun pozitiva ho Maromak, nune'e di'ak nakonu, tanba Maromak mak buat di'ak hotu nia hun.

Daruak, esperansa (vers. 2-4 – maski versíkulu 3 no 4 la mosu iha testu ne'ebé ohin propoin mai ita). Ne'e mak don ne'ebé halo ita supera difikuldade no todan hotu iha dalan, hodi hatudu ba futuru ida glória nian iha moris ida nakonu nian. Husi ne'e mak ita hetan sentidu foun ba moris presente, iha serteza katak kbiit sira mate nian la iha liafuan ikus maibé kbiit sira moris nian mak sei manán.

Datoluk, Maromak nia domin ba ema (vers. 5-8). Sarani ida mak ema ida ne'ebé Maromak hadomi. Prova ba domin ne'e mak Jezús Nazaré, Maromak nia Oan doben ne'ebé “saran ba mate tan ita bainhra ita sei ema maksalak”.

Testu ohin nian propoin mai ita Maromak nia domin. Paulo garante mai ita buat ne'ebé ita haree ona iha leitura dahuluk: Maromak nunka husik ninia Povu... Nia nafatin iha ita-nia sorin, iha ita-nia ain-hakat ida-idak iha istória, atu oferese ho modu gratuitu no ho domin bee ne'ebé halakon ita-nia hamrook ba moris no ksolok (dame, ksolok, domin).

## **EVANJELLU – Jo 4,5-42**

Evanjellu domingu ne'e nian situa ita iha posu ida, iha sidade samaritana Sicar nian. Samaria mak rejiaun sentrál Palestina nian – rejiaun ida ne'ebé ema husi rasa raan kahur malu (judeu no jentiu sira) no fatin relijiaun sinkretista sira horik bá.

Iha época Testamentu Foun nian, eziste konfliktu maka'as entre samaritanu no judeu sira. Istorikamente, divizaun hahú bainhira, iha 721 mK, Samaria monu iha Assíria nia liman no deporta populasau 4%. Samaria sai kolónia Assíria nian, no ema Assíria kahur malu ho populasau lokál. Ba judeu sira, makhorik Samaria nian, husi momentu ne'e hahú sai jentiu (kf. 2 Re 17,29). Relasaun entre comunidade rua sai aat liután, bainhira filafali husi ezíliu, judeu sira rekuza samaritanu sira nia tulun (kf. Esd 4,1-5) ba rekonstrusaun templu Jerusalém nian (tinan 437 mK) no denuncia kazamentu mistu sira; judeu sira, tenke enfrenta samaritanu sira-nia opozisaun ba rekonstrusaun sidade nian (kf. Ne 3,33-4,17). Iha tinan 333 mK, elementu foun separasaun nian: samaritanu sira harii Templu ida iha foho Garizim; Templu ne'e João Hircano sobu iha tinan 128 mK. Haree aat malu entre sira kontinua: famoza liu akontese iha tinan 6 dK, bainhira samaritanu sira profana Templu Jerusalém nian durante festa Páskua, hodi kari ema nia ruin iha pátiu.

Istória ohin akontese iha “posu Jacob” nian, iha foho Ebal no Garizim nia leet, la dook husi sidade Siquém (Sicara iha aramaiku no atuál Askar). Posu ne'e kloot, ke'e iha fatuk-ahu nia leten no ninia kle'an liu metru 30. Tuir tradisaun, patriarka Jacob mak loke posu ne'e... Dadus arkeolojia nian revela katak “posu Jacob” nian serve samaritanu sira entre tinan 1000 mK no tinan 500 dK maski agora mós sei bele kuru bee husi nia).

“Posu” iha tradisaun judaika, sai elementu mítiku ida. Nia sintetiza posu sira ne'ebé beiala/patriarka sira no bee ne'ebé Moisés halo suli husi fatuk iha rai-fuik maran (leitura dahuluk ohin nian); maibé, liuliu, sai figura Lei nian (posu Lei nian hasuli bee moris ne'ebé halakon Povu nia hamrook ba moris), ne'ebé tradisaun judaika konsidera patriarka sira observa ona, molok fó ba Povu Moisés nian.

Evanjellu nu'udar S. João haktuir apresenta Jezús nu'udar Mesias, Maromak nia Oan, ne'ebé Aman haruka atu kria Ema Foun. Iha “Livru Sinál” nian (kf. Jo 4,1-11,56), autór hodi uza “sinál” sira bee nian (kf. Jo 4,1-5,47), paun nian (kf. Jo 6,1-7,53), roman nian (kf. Jo 8,12-

9,41), bibi-atan nian (kf. Jo 10,1-42) no vida nian (kf. Jo 11,1-56), apresenta konjuntu ida katekeze nian kona-ba asaun kriadora Mesias nian.

Ita-nia testu mak, katekeze iha “Livru Sinál” sira nian: liuhusi “sinál” bee nian, autór deskreve Jezús nia asaun kriadora no vivikadora.

## *MENSAJEN*

Sentru epizódiu nian mak “posu Jacob nian” no personajen prinsipál mak Jezús no fetu Samaria nian.

Feto ne’ebé laiha naran representa Samaria, ne’ebé ho dezesperu buka bee atu halakon hamrook ba moris nakonu. Jezús bá hasoru “feto”. Epizódiu ne’e iha referénsia ba Maromak/la’en ne’ebé bá hasoru povu/feen infíel, ilas profeta Oseias nian atu representa relasaun Maromak/Povu.

“Posu” representa Lei. Iha “posu” ne’e mak samaritanu sira buka bee moris nakonu nian. Maibé samaritanu sira rekoñese katak “posu” Lei nian la sufisiente no buka moris nakonu iha proposta relijioza seluk (tanba ne’e mak Jezús ko’alia kona-ba la’en na’in lima ne’ebé fetu iha ona: provavelmente, refere ba maromak falsu lima samaritanu sira-nian ne’ebé temi iha 2 Re 17,29-41).

Iha-ne’ebé mak bele hetan moris nakonu ne’e? Feto/Samaria nia esperiénsia hatudu katak oferta sira “Lei” no maromak seluk nian halakon hamrook ba tempu badak de’it; maibé ema ne’ebé buka resposta ba ninia realizasaun nakonu iha proposta sira-ne’e hamrook filafali.

Iha ne’e mak Jezús lori buat foun. Nia “tuur iha posu sorin”, hanesan hakarak foti posu nia fatin; no propoin ba fetu/Samaria “bee moris”, ne’ebé sei halakon nia hamrook ba moris rohan-laek ho modu definitivu (vers. 10-14). Jezús mak “posu foun”, iha ne’ebé ema hotu ne’ebé hamrook ba moris nakonu sei hetan resposta ba sira-nia hamrook.

Bee ne’ebé Jezús oferese mak “bee Espíritu” nian, don boot liu iha Evanjellu João nian. Iha ninia dala-lia ho Nicodemos, Jezús fó hatene ona katak “ema ne’ebé la moris husi bee no Espíritu labele tama iha Maromak nia Reinu – Jo 3,5; bainhira Jezús apresenta an nu’udar “bee moris” ne’ebé halakon hamrook, João esplika katak Nia refere Espíritu (kf. Jo 7,37-39). Espíritu, ne’e mak nakfilak, hafoun, habiit ema nia fuan atu hadomi Maromak no ema seluk.

Atu simu Jezús nia don fetu/Samaria, importante la’ós fatin atu adora Maromak.

La’ós iha Templu fatuk nian iha Jerusalém eh foho Garizim mak Maromka horik bá... Buat nesesáriu mak simu Jezús rasik, adere ba Nia no aseita ninia proposta moris nian (katak aseita Espíritu ne’ebé Nia komunika ba ema hotu).

Nune’e de’it mak sei halakon barreira inimizade ne’ebé haketak povu sira – judeu no samaritanu. Moris iha Espíritu de’it mak hakonu ema hotu nia fuan, hanorin sira hadomi Maromak no maluk sira no halo ema hotu – la’ó distinsaun rasa eh perspetiva relijioza – sai família ida maun-alin sira nian.

Feto/Samaria hatan ba Jezús nia proposta hodi husik ninia kusi (agora la folin ona), hodi halai ba haklaken ba makhorik sira sidade nian dezafiu ne’ebé Jezús halo ba nia. Ema hotu ne’ebé rona fetu adere ba Jezús nia proposta ho laran no halo “konfisaun fiar nian”: Jezús mak “makso’ik mundu nian” – katak, Ida-ne’ebé haraik ba ema moris nakonu no definitivu (vers. 28-41).

Testu ohin define, Jezús nia misaun: komunika ba ema Espíritu ne’ebé fó moris. Espíritu ne’ebé Jezús oferese haburas no halo ema fó fuan, fuan domin ida la’ó sasukat. Espíritu foti ema sira ne’ebé buka moris nakonu no definitivu ba kategoria Ema Foun nian, Maromak nia oan sira ne’ebé halo Maromak nia obra sira. Husi Jezús nia don moris mai comunidade foun.